

Warszawa, 14.09.2019

Dr hab. Jan Potkański
Zakład Literatury XX i XXI wieku
Instytut Literatury Polskiej
Wydział Polonistyki
Uniwersytetu Warszawskiego

Opinia promotora
o pracy doktorskiej
mgr **Anny Michalak**

*Autor jako tekst kultury. Dorota Masłowska w roli bohaterki swoich projektów
artystycznych*

Praca Anny Michalak to szczegółowa monografia twórczości artystycznej Doroty Masłowskiej, od wstępnych prób poprzedzających głośny powieściowy debiut (*Wojnę polsko-ruską pod flagą białoczerwoną*) po najnowszą książkę *Inni ludzie*. O specyfice ujęcia zastosowanego przez doktorantkę stanowi równorzędne w zasadzie potraktowanie wszystkich rodzajów i gatunków artystycznej i paraartystycznej ekspresji, używanych przez Masłowską. Inaczej niż byłoby to w klasycznej pracy literaturoznawczej, powieści i dramaty pisarki, choć poświęca im się należyta uwaga, nie dominują w omawianym doktoracie bezwzględnie nad paraliterackimi formami takimi jak felietony oraz okołoliterackimi performansami, którymi w karierze Masłowskiej stawały się rozbudowane akcje promocyjne książek, tudzież parodystycznymi względem muzyki popularnej utworami quasi-muzycznymi (wraz z towarzyszącymi im w ramach konwencji teledyskami). Macierzystym kontekstem współdefiniującym twórczość Masłowskiej jest zatem dla Michalak raczej kultura niż literatura – tradycyjne diachroniczne odniesienia historycznoliterackie, choć incydentalnie uwzględniane, prezentują się w pracy raczej skromnie, dominuje zaś synchroniczna mikrosocjologia bieżącego życia literackiego (wraz z recepcją utworów przez krytykę) w parze z makrosocjologią stereotypów kulturowych, wobec których sytuuje się pisarka – czasem z nimi grając, czasem zmagając się z nimi, czasem wreszcie im ulegając.

Porządek prezentacji materiału i odzwierciedlająca go przejrzysta delimitacja pracy na rozdziały są ściśle chronologiczne, przynajmniej w stopniu, na który pozwala równoczesność niektórych z podejmowanych przez bohaterkę aktywności artystycznych. Nie jest to jednak „zerowy” porządek rocznika bądź kroniki, mechanicznie reprodukujący porządek dat w bibliografii, inaczej bowiem niż diachronia historycznoliteracka, diachronia biografii jest dla Michalak ważnym interpretantem. Narracja pracy zbliża się w tym zakresie do powieści rozwojowej – autorka prezentuje etapy kształtowania się osobowości artystycznej Masłowskiej jako efekty konfrontacji z kolejnymi wyzwaniem stawianymi przed nią przez kulturę, a więc w dialogu – a może wręcz w dialektyce – utalentowanej jednostki ze społecznym otoczeniem (od poziomu towarzyskiego po cywilizacyjny). Ten nurt opisu zbliża się zatem do biografistyki w bardzo tradycyjnej, dziś już w znacznej mierze zarzuconej formie – jako nie po prostu rekonstrukcji ciągu faktów z życia bohatera (choć tej doktorantka po drodze także dokonuje), lecz szukania w nich nici przewodniej, pewnego wynikającego z nich sensu. Tradycyjne terminy związane z tego typu ujęciem – biografia duchowa, artystyczna, intelektualna – choć stanowią użyteczne wskazówki, nie całkiem jednak oddają charakter przedsięwzięcia Michalak ze względu na specyfikę dominujących w jej interpretacji Masłowskiej czynników, zaryzykowałbym więc określenie „biografia kulturowa”. Ewolucja postaci pisarki od „dziewczynki” do „matki” (wedle dominujących w kulturze współczesnej modeli tych jakże odmiennych trybów egzystencji) to kluczowy wątek „fabuły” doktoratu. Pojawiają się w niej także figury klasyczne dla tego typu rozwojowych narracji – jak przede wszystkim mentor, ucieleśniony w postaci Pawła Dunina-Wąsowicza, pierwszego wydawcy Masłowskiej, wykraczającego jednak znacznie swoją rolą w jej biografii poza techniczne obowiązki związane z obraną funkcją w infrastrukturze literackiej; podobnych „pomocników”, choć o bardziej ograniczonej sferze działania, jest zresztą w narracji Michalak więcej.

„Dziewczynka” i „matka” to role par excellence kobiece. Zgodnie z tym ujęciem, ważnym elementem dociekań Michalak są kwestie płci i rodzaju. Postać Masłowskiej jako „pisarki” nie jest jednoznaczna – z jednej strony kultura narzuca jej „kobiecość” w różnych wersjach dostosowanych do wieku i pozycji w polu literackim, z drugiej – resztki literackiego patriarchy podpowiadają, że „pisarz” to jednak rola poważniejsza. Masłowska dekonstruuje te stereotypy, z jednej strony prowokacyjnie degradując własne kobiece „piękno” (epatuje rzekomą brzydotą i brudem), z drugiej – przyjmując „męskie” role kulturowe (na przykład rapera) i własnymi cechami obdarzając fikcyjnych bohaterów-mężczyzn. Ten kulturowy „transseksualizm” (niewiele mający wspólnego z

transseksualnością jako problemem indywidualnej psychiki) stawia Masłowską na biegunie przeciwnym do „pisarek” sensu stricto, utożsamianych z feminizmem i „literaturą kobiecą”. Wątek tej ostatniej jest w pracy obecny, ale niejako w negatywie – Michalak pokazuje, jak stanąwszy przed tymi samymi problemami, co nieco starsze koleżanki – Filipiak, Tokarczuk, Gretkowska – Masłowska poszukuje zupełnie odmiennych rozwiązań, nie podejmując nawet jawnej dyskusji z bezpośrednimi poprzedniczkami.

Choć z pozoru praca Anny Michalak wydaje się literaturoznawcza – ze względu na dominację materiału w postaci utworów literackich i semiliterackiego piśmiennictwa, uzupełnionych tylko intersemiotycznie muzyką, towarzyszącymi jej teledyskami i różnorodnymi performansami – w istocie jej ostateczny przedmiot (noemat ukonstytuowany na podstawie tych różnorodnych „danych hyletycznych”) ma odmienny charakter. Formuła „autor jako tekst kultury” może zaskakiwać, w pełni się jednak tłumaczy na tle teoretycznych rozważań o autorstwie jako korelacie szeroko rozumianego tekstu z jednej strony, z drugiej zaś – o narracyjnym kształtowaniu tożsamości, uzupełnionych o wprowadzone przez Ryszarda Nycza pojęcie podmiotu syleptycznego. Michalak nie rozwija stricte teoretycznych aspektów tego zagadnienia, poprzestając na naszkicowaniu jego podstawowych wymiarów, narracja pracy jest jednak dostatecznie konsekwentna, by dała się w niej odczuć teoria zastosowana *implicite*, jako metodyka, nawet jeśli nie jest w pełni *explicite* wyłożona we wstępie. Być może jednak warto by te kwestie wyłożyć dobitniej, choćby w trybie *autointerpretacji* w zakończeniu, zwłaszcza jeśli praca miałaby – na co jak sądzę zasługuje – zostać opublikowana.

Praca Anny Michalak *Autor jako tekst kultury. Dorota Masłowska w roli bohaterki swoich projektów artystycznych* jednoznacznie spełnia moim zdaniem wymogi stawiane pracom doktorskim, konsekwentnie realizując oryginalny i doniosły projekt badawczy, swoim teoretycznym znaczeniem istotnie wykraczający poza *explicite* opisany przykład jednej pisarki.

Dr hab. Jan Potkański